

Dětská literatura prochází proměnou

Moravskoslezský deník, 20. 5. 2016

Rozhovor s vysokoškolskou profesorkou Svatavou Urbanovou, literární historičkou a teoretičkou, která říká:

Známa ostravská literární historička a teoretička Svatava Urbanová (na snímku) převzala nedávno na Univerzitě Komenského v Bratislavě významné ocenění – Plaketu Ľudmily Podjavorinskej. Byla jí udělena "za intenzivní a dlouholetou spolupráci se slovenskými výzkumnými pracovišti při reflektování slovenské literatury pro děti a mládež a za rozšiřování jejího poznání v českém kulturním kontextu". To byl také důvod k následujícímu rozhovoru.

Nedávno jste získala významné ocenění na Slovensku. Co pro vás znamená?

Účinek je srovnatelný s zmrtvýchvstáním. Dodalo mi chuť a energii do dalšího bádání. Ocenění jsem získala u příležitosti konání 50. světového Bienále ilustrace v Bratislavě. Na Slovensku skvěle funguje národní sekce IBBY. (Česká IBBY je součástí Mezinárodního sdružení pro dětskou knihu a propaguje dobré knihy pro děti a mládež – pozn. red). Je to nevládní organizace při UNESCO, která sdružuje 75 zemí světa. Výjimečná je činnost Bibiany, domu umění pro děti v Bratislavě, stejně jako se udržuje zajímavost a odborná úroveň Bibiany, revue o umění pro děti a mládež, nástupkyně po československém časopise Zlatý máj. U nás se nic z toho nepodařilo udržet.

Značnou část své tvůrčí práce jste doposud věnovala oblasti literatury pro děti a mládež. Jak byste stručně charakterizovala její současnou podobu – pokud jde o Českou republiku?

Současná literatura pro děti a mládež je literaturou nejistých a nejasných hranic, protože se nejen rozmývají věkové kategorie, ale také formální znaky tradičně spojované s dětskou knihou a kulturními kontexty ediční praxe. Dokonce renomovaná nakladatelství, jakými jsou dnes Baobab a Meander, vydávají tituly, které zaujmou spíše dospělé než děti. Současná dětská literatura prochází značnou proměnou, protože se mění technologie a její prezentace, jako houba do sebe vstřebává společenské vlivy a mediální proměny, takže mladí čtenáři reagují na nosiče pohotověji než dospělí. Oceňované knihy z oblasti literatury pro děti a mládež přitahují pozornost porot, ale soustřeďují se více na hledisko výtvarné, grafické a typografické a zdá se, že textová (literární) složka literatury pro děti a mládež natolik ustupuje do pozadí, že se přesouvá do krácených vět v komiksových polích. Kde je zřejmá užitek – například u tradičních leporel, plastových obrázkových knih, můžeme jednoznačněji definovat také autorský záměr, u mnoha dalších knížek se však setkáváme s výraznými komunikačními, funkčními, významovými a žánrovými přesahy. V dětské literatuře dávno neplatí ani tematická tabuizace. Najdete tam například smrt, nemoci stárí, mentální poruchy, sexualitu, domácí násilí, avšak na rozdíl od ostatní tvorby v ní vždy převládá etický apel, víra v život a přirozený vývoj směrem k osamostatnění se. Převládá poznání, že musíme nejdříve porozumět sobě, abychom pochopili ostatní. Vydávat krásné knihy je však pro nakladatele finančně náročné, bez podpory a nadací se neobejde. Tady spatřuji značné rezervy.

Ústav/Centrum regionálních studií Ostravské univerzity slaví dvacet let, v němž dlouhý čas stojíte v jeho v čele. Co se vám doposud podařilo a čeho byste chtěli ještě dosáhnout?

Podařilo se nám mnohé. Žádný jiný region v České republice nemá na takové odborné úrovni vypracované lexikografické soubory – biografické, literární, kulturněhistorické, nedisponuje dvousvazkovou kulturněhistorickou encyklopedií. Jsme na tom dobře teoreticky, vynikáme v areálových studiích ve vztahu ke krajině a městu, vyhledávané jsou edice slezské barokní literatury, vznikly monografie o autorech a četné interpretační studie, stati, články, recenze. Zabýváme se nyní takzvaným novým regionalismem, paralelními kulturními jevy v širším rámci než jen ve středoevropském, soustředujeme se na problematiku kulturní a kolektivní paměti a vlivy při formování identity.

Patříte k předním literárním odborníkům nejenom v našem kraji. Jakou literaturu čte Svatava Urbanová, pokud zrovna nebádá?

Jsem zcela profesionálně deformovaná a nerozlišuji, kde končí odborné čtení a začíná oddechové. Musím být zkrátka v obraze, proto čtu knižní novinky, načítám haldu knih, o kterých píší diplomanti a doktorandi, protože chtějí poradit a všechno jsem si při orientačním čtení nezapamatovala. Naštěstí si sama určuji, která témata mě zajímají. Když polská doktorandka srovnávala odbornou recepci Kunderova díla v Polsku a Česku, bylo jasné, že s ní musím udržet krok. Naposled jsem od Kundery s chutí přečetla jeho poslední román Oslava bezvýznamnosti, nejdříve vydaný v italštině, ale znovu jsem nahlédla do autorových předcházejících děl, bez toho by nešlo porozumět jeho životnímu postoji. Číst s tužkou v ruce považuji za zcela běžné, přitom poznámky na okraji mnohdy přerostou do samostatné studie. Ostatně o Kunderovi také přednáším v zahraničí, jako autor se těší mnohem větší pozornosti.

A z odborného hlediska: kterým literárním problémem se nyní zabýváte, co připravujete?

Teď mě značně pohlcují paměťová studia, a to zvláště s ohledem na zobrazení holocaustu v současné literatuře pro děti a mládež (původní i překladové). Snažím se nejdříve zorientovat a najít výkladovou linii, pak zprostředkovat něco, co by nemělo být zapomenuto nebo zkresleno. Naštěstí ještě žijí pamětníci a mohou obsah věcně korigovat. V současnosti vychází řada deníků psaných dětmi v ghettech a koncentračních táborech, zvláště v Terezíně a Osvětimi. Pisatelé nepřežili, ale záznamy se zachovaly a uzrál čas ke zveřejnění. Dále vycházejí vzpomínky, které mají silný etický a emocionální náboj a jsou především adresovány vlastním potomkům. Pisatelé jimi vyplňují své paměťové mezery. Další skupinu tvoří beletrie židovských autorů, kteří přežili holocaust, těží ze své životní zkušenosti, ovšem jedná se o fikční literární světy. Početně je zastoupena také generace nejmladších autorů, narozených po roce 1970, kteří jsou různě motivováni. Vyznačují se tím, že převážně pracují s historickými fakty nebo archivním materiálem, čerpají poznatky ze sociologie a psychologie. Někdy překvapují neobvyklým pohledem, volbou postavy nebo vypravěčskou strategií. Připomenu dvě knihy, protože byly také zfilmovány. V Chlapci v pruhovaném pyžamu od Johna Boyna se nevyklučuje přátelství mezi židovským dítětem a synkem vysokého nacistického pohlavára, který načas žije v Auschwitzu. Ve Zlodějce knih od Markuse Zusaka vypráví příběh dívky Smrt. Zrovna včera jsem byla ve Státním muzeu Auschwitz-Birkenau v Osvětimi a zásluhou vynikající české průvodkyně paní Kateřiny Rudnické jsem mohla samostatně zhlédnout historicko-

dokumentární expozici České republiky a expozici dětských kreseb. Dověděla jsem se další podrobnosti o největší vlně transportů z terezínského ghetta v říjnu 1944, označované dnes jako likvidační. Kéž by se zdařily moje chystané studie a přednášky, dobře dopadla dokončovaná diplomová práce studentky oboru čeština – němčina. Je to velké téma, které zavazuje.

Autor: Břetislav Uhlář

Zpracovatel: Anopress IT a.s. a oddělení PR a marketingu Ostravské univerzity
